

## REVICZKY GYULA KÖLTEMÉNYEI. \*)

A versgyűjtemények közül, melyek napjainkban gomba módra szaporodnak, föltűnnek és letűnnek, előnyösen s mintegy hosszabb életet kérve emelkednek ki Reviczky Gyula összes költeményei. Az igen csinos kiállítású két kötetet a korán elhunyt fiatal költő rokona és barátja, Koroda Pál rendezte sajtó alá s ellátta a második kötet végén *Epilog* czim alatt az író életrajzával. Ezt az életrajzot kell elolvasnunk, mielőtt a költemények olvasásába merülnénk. Kulcsot ad ez nemcsak egyes versek megalkotásának, hanem az egész gyűjteményen átvonuló szellem, fölfogás, irány és hangulatnak megértéséhez is. Csaknem azt mondhatni, hogy mindent összevéve, tisztább és mélyebb hatást gyakorol ránk, mint maga a versgyűjtemény, melyet nem tehetünk le kezünkől bizonyos fárasztó és leverő érzés nélkül.

Költőnk rövid életének története valóban szomorú. A sors csaknem minden külső kedvezést megtagadott tőle. Előkelő család sarja, de a ki nemcsak semmi világi jóban nem részesül, hanem már gyöngye gyermekkorában a szülői gond és ápoló szeretet jótékonyágát is nélkülözni kénytelen. Anyját korán elveszíti, alig is ismeri; apja pazar könnyelmű életű, a ki egyetlen kis fiát nemcsak nem gondozza, hanem törvényes örökségétől is megfosztja. Némi csekély kivétellel, melyben derűsebb napokat látott, nyomorogva futja meg az iskolai pályát, mely reá nézve valóban a nyomor iskolájának kezdete.

---

\*) *Reviczky Gyula összes költeményei.* Rendezte Koroda Pál. Két kötet. Buda-Pest. Az Athenæum részvény-társulat kiadása. 1895. A két kötet ára 6 frt.



A tudomány szomja, az irodalom szeretete korán fölébred nála, de azzal együtt a mint ismeretköre tágul, növekszik elhagyottságának keserű érzete is. Növelik azt az előkelő származás emlékei és összeköttetései, egyéni érzelékenysége, félénkségre hajló ábrándos természete. S midőn az ifjúság kora elérkezett, annak «szép kertjébe ő is vaskorláton nézett át». Bele dobja magát az élet zajába. Igyekszik révpartra vergődni: de vergődése csak szalmaszál után kapkodás, mely olykor a kétségbeesés örvénye felé ragadja. Irodalmi s főleg költői munkássága után akarna megélni, de a merre csak fordul, mindenütt meghiusul reménye. Hányja-veti mint két ellenkező hab, egyrészt a könnyelműség, másrészt a reménytelenség. Veszíteni kezdi hitét az emberekben, a világ és az élet csak sötét oldalról tűnik föl előtte. Ez érzelem hatja által egész lelkét, vérét, költészetét. S midőn az engesztelődni kezdő sors nyájasabban mosolyog rá, midőn leszűrődtek és tisztultak volna nézetei, s teljes kifejlésre jutottak volna tehetségei, férfikora küszöbén sorvasztó betegség ragadja őt ki az élők közül.

Ily előzmények után kell mérlegelnünk azt azt irányt, fölfogást és hangulatot, mely Reviczky összes költeményeiben nyilatkozik. Nem az alanti gözkörön fölülemelkedő derült világ az, hanem sötét erdő, melyben a madarak is szomorú hangon énekelnek. Önmagával, a maga belső lázongó világával annyira el van foglalva, hogy költészete körébe vonni bármely tárgyat alig tud a nélkül, hogy azt saját fájdalmának s érzelmeinek ködével ne borítsa. Örökké szenved és dalba foglalja szenvedéseit. Nála a szerelem mélysége, sőt az öröm olykori fölgyulladás is fájdalom és bú árnyékával van vegyítve. Maga sem tehet róla, hogy elkeseredésében dicsőségét keresi a mások segélyének nem keresése- sőt megvetésében, hogy hymnust ír a nyomorhoz, és daczol vele. Csakhogy az a dacz és büszkeség nagyon csökken előttünk értékében, midőn egész költészetén át sír a mostoha sors elleni keserv, panasz és lázongás hangja, midőn Istent, világot és embereket gázol és számadásra von az ő méltatlan szenvedése miatt, bár talán olykor maga is okozta azokat. Nem, mi nem tartozunk azon tévedők közé, a kik az *Epilog* írója szerint, Reviczky «olybá veszik, mintha csupa lágyság, jámbor optimismus, meghunyászkodó szerénység lett volna». Sőt ellenkezőleg, mind költeményei, mind életrajzi adatai ellenkezőről tanúskodnak.



Költői érzékére fölötte sokat tartónak, dicsőség után epedőnek, csaknem főnhéjazónak, s másokat kicsinylőnek tüntetik őt föl. Maga mondja: «szeretném nevemet a csillagokba tűzni, és ha tudnám, hogy csak olyan költő lehetek, mint Szász Károly, Geibel, vagy akármelyik ebből a fajtából, letenném tollamat és betűt sem írnék többet.» Igaz, hogy ezt egy tizenkilencz éves ifjú írja; de több volt huszonhárom évesnél, midőn ítélete és izlése azt iratta vele, hogy «Endrődi Sándor nem tartozik az irodalomhoz, ő poéta», értvén az *Epilog* szerint, irodalom alatt annak napi piaczat. Endrődi Sándort «a modern lyra legjelesebbjének tartotta».

Tehetsége nem mindjárt találta meg valódi hivatását. Maga is sokáig ingadozott annak megítélése- és fölismerésében. Barátai s ismerősei közül az egyik æsthetikust, a másik novel-listát, a harmadik lyricust jósolt belőle, önmaga pedig drámai sikerekről ábrándozott. Kísérleteket tett mind e műfajokban. Szelleme tevékenységét végre is legnagyobb részben a lyra foglalta le. Az lett az ő benső világának leghűbb tolmácsa, fájdalmában enyhítő, szomorúságában vigasztaló s oly tündér, a ki a jelen keserveit sirontúli hirnév csalfa ígéretével is csitíttatja. Versei rohamos gyorsasággal, szinte áradozva készültek. Az ifjúság duzzadó ereje és becsvágya nyugtalanul sarkalta költői munkásságát, mely mellett nem feledkezett meg szorgalmas önképzéséről sem. Rá lehelli költeményeire fiatalok élményeit. Kezében könnyű és hajlékony a nyelv, eszméinek — mert ürességet ritkán vethetni szemére — könnyen enged az alkalmas forma. De mindent összevéve, eszme, tartalom, forma, nyelv és lélek, nem tünteti föl költészetében a nemzeti szellem és jellem azon vonásait, melyeknek méltánylását a múlt hagyományai után a fiatal költői nemzedéktől méltán megvárhatnók. Mintha gondosan kerülné vagy nem is ismerné a tősgyökeres magyar kifejezéseket s a nyelv simasága mellett megfedkezne annak erejéről. Valami általános műveltségi máz ömlik el versein, mely miatt csekély kivétellel épen úgy helyet foglalhatnának azok a franczia, vagy a német, mint a magyar költői irodalomban.

Eszünkbe jut a mit Carlyle ír az angol irodalom múlt századi azon időszakáról, midőn a legnépszerűbb angol írók is csak kevéssé tüntek ki irodalmi hazafiságukkal. «Bizonyos fölhigitott világpolgárság lépett — úgymond — nagyobb részt



a honszeretet helyébe, az irodalom mintegy nem bírt helyi környezettel; nem azon érzésekből táplálkozott, melyek a hazai földből fakadnak. A mi Grayink és Glowereink csaknem a légürben, *in vacuo*, látszottak írni. A mit írtak, nem viseli magán a származási hely bélyegét. Nem annyira angolok, mint inkább általában emberek számára van az írva, vagy inkább, a mi annak elmaradhatatlan következménye: bizonyos általánosítás számára, melyet a philosophia embernek nevez.» . . . Aztán emelkedett érzéssel folytatja: «Reméljük, van olyan hazafiság, melynek valami jobb alapja van, mint az előítélet; hogy hazánk kedves lehet előttünk bölcséletünk hátránya nélkül, hogy minden más országot szeretünk és tisztelünk, mégis minden mások fölött szerethetjük és tisztelhetjük saját hazánkat s az erkölcsi és társadalmi élet azon épületét, melyet a szellem hosszú évszázadok folyamán itt számunkra megalkotott. Teljesen bizonyos, hogy mindebben dús tápláléka van az emberi szív jobb részének — teljesen bizonyos, hogy azon gyökereket, melyek az emberi lét legfensőbb velejében fészkelnek, úgy művelhetni, hogy azok az élet mezején ne tövisökké, hanem rózsákká növekedjenek.»

A mi költőnk nem látszott megszívlelni az itt elmondott igazságokat.

Talán öntudatos fölfogása, talán szeszélye, vagy keserősége hozta úgy magával, hogy ne fektessen súlyt a költészet nemzeti értékére. Mert mindenesetre föltűnő jelenség az, hogy midőn a magyar szerkesztők mostohán fogadták írói kísérleteit, a német irodalomban próbált hódítani, német verseket írt, melyek az *Epilog* szerint «meglepően sikerültek, Grün Anasztáz és Gottschall Rudolf elismerését is kivívták». Majd később arra fanyalódott, hogy az Aradon általa szerkesztett kormánypárti lap sikertelensége után Kassán ellenzéki német lapot (*Pannonia*) szerkesztszen. Arany Jánosnak pedig, válaszul *Kosmopolita költészet* című versére oly költeményt írt (II. kötet 90. l.), mely mintegy czáfolata akar lenni amannak s melyben elismeri ugyan, hogy «szép az ének, szent az ének, drága kincs, ha nemzeti, de a legszebb dal örökké általános, emberi.» Tehát az ő eszménye az általános emberi, nemzeti színre, izre, lélekre nem is törekszik. Nem veszi észre, hogy Arany és Petőfinek, a kikre pedig, mint látszik, mégis tart valamit, költői nagysága főleg magyar nemzeti szellemök nagy



erejében fekszik. Érezzük, hogy ők esontunkból való esont, vérünkől való vér s lelkünkől meriték műveik hangját és lelkét. Ennek a fölfogásnak tulajdoníthatni talán azt is, hogy Reviczky költészetében, ellenére tehetségének, nem találunk élesen kidomborodó eredetiséget, hogy alig használt a terjedelmes két kötetben egypár nemzeti dalformát, hogy a technika szabatoságát sem méltatta állandó figyelemre, hogy rímek helyett megelégszik igen sokszor egyetlen önhangzó ugyanazonos voltával, a mit mi a mű értékének rovására eső túlzott szabadosságnak tartunk.

Az első kötet következő szakaszokba, mint keretbe, foglalja a verseket: *Első szerelem — Emma — Perdita — Válatzatok*. A három első szakaszban szerelmét énekli meg; első szerelme azonban csak «mint bűbajos emlék, édes álom száll át merengő lelkén», tehát nem maga a szerelem, hanem csak emléke annak; a dalok is bármily lágyak és hangulatosak, nélkülözik az érzelem mélységét és közvetlenségét. Sokkal erősebben és állandóbban hatotta meg lelkét *Emma szerelme*, melynek ötvenegy dalból álló cyclust szentel. Egy hosszabb *Hymnusszal* vezeti azt be, melyben lelkesülve zengi, hogy «kedvence ö a boldog isteneknek», mert azok, mikor ő született, bölcséjéhez álltak, örök ifjúsággal kínálták, hogy véghetetlenül boldog legyen; rajongó lelket adtak neki és szerelmet: de jött az ördög és jöttek társai, hogy megrontsák és próbára tegyék, jött az árvaság, szegénység, megalázás, szenvedély, dicsvágy s midőn ezek mint bőszen fergeteg szörnyű dühvel zúdultak ellene, mentő angyalként jelent meg Emma s a mennyországba röpitette magával, a hol megáldotta őt valamennyi Isten, Emmával eljegyezték az égiek, megáldotta a szerelem, az ifjúság, a szabadság, a dicsőség, a bölcsesség, a kiknek így válaszolt:

áldom ezt a sorsot!

Hisz' jobbat a legjobb sem érdemel,  
Boldog vagyok, jó istenek, ha boldog,  
Ki nem akar cserélni senkivel,  
S az is leszek, míg napjaim letelnek,  
Kedvence én a boldog isteneknek.

Csak hogy ennek a boldogságnak folytatása nem visszhangzik a következő dalokból. Epedő vágy és sötét merengés sir azok-



ban felénk, majd keserű töprengés és szemrehányás a hűtlenség miatt, a mint az már rendesen lenni szokott, gúnyoros visszaemlékezés a múltra, mint a XXVIII. számú dalban, melynek refrainjei ilyen őszinte vallomást tesznek:

Kábult fővel fekszem le reggel  
És délig alszom, asszonyom.

Aztán:

Virággal, napsugárral élek,  
De kenyerem nincs, asszonyom.

Végre:

Ugyis, ha mostan összejönnénk,  
Kigyulna arczán s arczomon  
A szégyen és ön rám se nézne.  
Mert rossz ruhám van asszonyom.

Azonban minden vergődése ellenére sem párolog el szívéből ennek a szerelemnek édes mérge. Még tíz év múlva is érzi annak mámorát s egyre «szítja vágyát, hogy még egyszer, még egyszer lássa» őt.

Betegem, ah! tán siromhoz közel,  
Hiába sóhajtok; jövel, jövel!  
Nem virrad fel többé a drága nap,  
Hogy még egyszer, még egyszer lássalak!

A *Szerelmi epilog* című utolsó megható dalt pedig így végzi:

Isten hozzád, zord életemnek  
Egyetlen rózsaszála!  
Míg ajkam egy betűt rebeg,  
Jóságos lelked' áldja.  
Szállj búcsudal! szép rimbe vidd meg,  
Mi van sorsomban írva:  
Szívem más névre nem nyilik meg,  
Emmával tér a sírba.

Ezek a dalok, véleményünk szerint legértékesebb szüleményei Reviczky szerelmi muzsájának, habár ezek közé is betéved egy-egy gyöngébb darab, mely részint hibás szerkezete, részint hangja és tartalma miatt bátran kihagyható lett volna; így a *Souvenir* (XI.) ezzel a csodálatosan döcögő kezdettel:



Száraz virág, valaha rózsza  
Lehetett, van e könyvben,  
Az a dalos könyv ez, tudod, hisz'  
Tetőled kölcsönöztem ;

így a XIII. számú, melyben panaszolja a költő, hogy kedvesét «az a sok édes dal mérgezte meg» s kéri, hogyha leánykája lesz, «ne adjon annak kezébe verseket, mert a vers emészt, a vers lassú halál, s örökre bánatos lesz az a szív, a kit egy édes dal megmérgezett» . . . így az *Énekek éneke* című XLIX. számú dagályos föllobogás, melynek az első három versszakban rajzolt nyers kitöréseit, költői enyhülettel nem vonja be és nem feledteti a következő sorokban rajzolt azon ellentét, hogy a kedves jöttével «egyszerre ég és föld arcot cserélt».

*Perdita* egy bukott szép leány iránt érzett szánalom s futólagos szerelem dalcsoportja, mely a tanácsló részvét akkordjaival végződik. Nem érdek nélküliek e dalok, de az a bizonyos mentegetőzés egyrészről, másrészről a helyzet reménytelenségének folytonos emlegetése egyhangúakká teszi azokat.

*Változatok* címe alá került mind az a sok különféle tárgyú és tartalmú vers, mely a főntebbi szerelmi osztályokba sorozható nem volt. Itt vesz már tágasabb körű lendületet Reviczky költői szárnyalása, itt jut változatosabb kifejezésre az érzelem és képzelet ereje, itt nyilvánúlnak egyes darabokban a költő nézetei és fölfogása az élet és világ felől. Maga mondja: «ellenmondás van dalaimban, majd ragyogók, majd éjsötétek». Való igaz. De az összbenyomás, melyet e dalok magok után hagynak, mégis csupán az «éjsötét» rovására esik. Nem mérsékli a kedély derűje és elevensége, nem az a művészi erő, mely az élet ellentéteit végre is egy kibékítő harmóniába olvasztaná. Az unalomig énekli a mulandóságot, saját keservét és halálvágyát, a sors igazságtalan voltát, a világ gonoszságát, mely nem hisz' Istent — a butaságot, gőgöt és szívtelenséget, mely miatt a nagy lelket üldözik, számkivetik. «Kezdetől óta e világon Erőszak a hatalmas úr, Erény, lángelme, szellem, ihlet Mit ér, ha gyöngé és mazúr (?) (120. 121. lap.) Ilyen szín és hang ömolvén a *Változatok* legnagyobb részén, vajon képes lehet-e kiemelni bennünket borús hangulatunkból egy-egy biztatóbb dalcocská, melyet itt-ott elvértve találunk? Képes-e kibékíteni a meg-megújuló lázas



panaszszal és keserű háborgással, mely a szomszéd költeményekben már reánk várakozik? Elhigyük-e, megnyugtató-e, midőn *Életharmonia* (234. l.) című szép versében így énekel:

Jó sorsom a fényt és az árnyat  
Bölcsen felosztá, rendezé,  
Nem ölt meg bennem semmi vágyat,  
Örömem' untta nem tevé.

Ha kell szenvedni: készen állok,  
A fájdalom még sírni hajt,  
És látva ezt a szép világot,  
Még felkiáltok: édes élni rajt'!

holott néhány lappal előbb *A Kenyér* című költemény oly sivár és visszataszító képét rajzolta az életnek, melyben a Sátánt állítja oda az egész világ urának, a kinek hatalma mindenben érezhető, a kinek nevét imádva kiáltja a költő is, hogy adja meg neki a mindennapi kenyeret stb. Mélyen meghatnak a kötet vége felé azok a dalok, melyek a sirja felé siető költő muzsájának mintegy búcsú-föllobbanásai s melyeknek folytatásával a második kötet elején is találkozunk (*A halál előtt*). Azok magokon viselik az érzelem közvetlenségét s azt a bús komoly önmegadást, melylyel egy elgyötört és zaklatott fiatal költői lélek a test börtönéből minden pillanatban kirepülni készül. Itt találkozunk a *Pán halála* című, sokszor emlegetett költeménnyel is, mely a régi pogány világból a keresztyén világba való átmenetelt, a kereszty győzelmét rajzolja egy költői képből. Az alapeszme, ha jól emlékszünk, egy német prózai műből van véve, de a rajz eleven, vonásai erőteljesek, bár egy kissé nagyon is mysticus az a titkos szózat, mely a levegőben támad s a mulatozó pogány hajós népnek tudtúl adván Pán és családja, tudniillik a többi pogány istenek megholtát, a keresztyén vallás rövid tartalmát kihirdeti, mire hajnalkor «az ég alján a földdel összefolyva föltűnik a kereszty». Íme az ó-korba nyúlt vissza a költő s nem is siker nélkül, hogy az új idők világra ható eszméjét megeleveníthesse, holott egyik versében azt hirdette, hogy a költő ne fordúljon hangulatért, eszmeért, tárgyért a múlt felé, mert a múlt neki csak példaként jelen meg; «Tanúlságot csak, ihletet nem ad.» Adhatja mind a kettőt. Habár a jelenből van is véve, de ihlet nélküli és a képzelet túlesapongó játéka az olyan torz-darab, minő *A bolondok házából* és *Az utolsó költő* című versekben előttünk áll.



Bizonyosan valamely bolond szájába van adva az a beszéd, hogy ő belátja a végtelenséget s neki már ezer halála volt, s születésének száma is végtelen. Volt ő már Kainra csepegő első vércsepp, rózsaszál, a Jákób feje alatt levő kő, Homér koldusbotja, Aspasia szíve, a bölcsnek nyújtott méreg, abderai béka, Kleopatra buja szája, kígyómérge, a fölfeszített Krisztusnak nyújtott szivacs, eretneket égető láng, a Tell nyilának centrumúl szolgáló borizű alma, tövis, tinta, melyből Hamletet írta egy komédiás és még sok egyéb bolondság s végre most egy bolondnak, tudniillik a beszélőnek fejében egy darab agyvelő. Mi szép, mi költői van ez össze-visszaságok és lehetlenségek kalandozásában, azt megérzeni, megérezní valóban nem bírjuk. Petőfi *Őrültje* legalább bizonyos megérthető eszmékkel tépelődik, melyek az izgatott képzelet zavart hullámozásából is föl-fölesillannak előttünk: de ez a beszélő bolond számitgatva fűzi fonaltra egymás után az üres cseresznyemagokat s el akarja velünk hitetni, hogy azok keleti gyöngyök. Majdnem ebből a bokorból való az *Utolsó költő* is, mely *Látománynak* van nevezve. Megéri a világ végét s rikitó vonásokkal rajzolván a mindent földuló enyészetet, s belátván «azt az észbontó rettentő valóságot, hogy a mi volt, mind hiábavalóság»; teljesíti még azt a hivatását, hogy a bolygó zsidót «elringassa a kérve kért halálba» s hirdethesse, befogván annak haló szemét: «Ahazvér boldog, mert kiszenvedett» . . . De a hol «plura nitent», pedig költőnknel elég bőven fénylenek, ne tulajdonítsunk nagy fontosságot egy-egy darabka árnyéknak.

A második kötet osztályzata: *A halál előtt. Festett ideál. Eptáfiumok. Goromba versek. Virágnyelven. Paralipomena. Gyermekversek. Töredékek. Fordítások.* Látni való, hogy sok különböző tárgyú és minőségű vers tömegével van dolgunk, melyeknek a megfelelő czímek alá sorozása nem kis fejtörésbe kerülhetett. Mutatja ezt a keresettség, melyet egy-egy különös czím bizonyít, mutatja az, hogy számos költemény nem is felel meg a czímnek, mely alá sorozva van. Nem volt szükség erre a haszontalan hüvelyezésre. Már említettük, milyen mélyen meghatók azok a költemények, melyeket közeli halála előtt írt, s melyeknek néhány szép darabjával e kötet elején is találkozunk. Nem olvashatni azokat megindulás nélkül. Közölve vannak utolsó sorai is, a kézirat hasonmásában.



Reszkető kéz gyarló vonásai. Egy költemény kezdete, melyből azt lehet kivenni, hogy azzal a zsebkendővel törli le izzadságát, melyet neki a «hütlén» adott, «csak izzadságát, de nem könnyeit».

Mindazok a versek, melyeket e kötet magában foglal, csak folytatásai azon szellemnek, hangulat és fölfogásnak, melyről az első kötet is tanúskodott. Fokozatos haladást annyival kevésbbé vehetünk észre, mert a versek keletkezési ideje csak itt-ott van kitéve. Bö változatossága tagadhatatlan, a mint azt magok a fönt említett czimek is mutatják. Találkozunk a szerelmi daloktól kezdve sok mindenfélével a satiráig, a humor legkisebb fölcillanása nélkül. A töredékekben látunk kísérletet, vagy mutatóványt egy költői regényből, egy verses regényből, egy verses vigjátékból, mindenütt kétségtelen bizonyítékával annak, hogy Reviczkyben a lyrai elem legerősebb s az veszi át az uralmat nála, bármely más műfajban próbálkozik. A *Szeptember* czim alatt kezdett regény vázlatát az *Epilog* mondja el. Nem szólunk a mese különös tartalmáról, de azt a legkülönösebb végkifejlést mégis megemlítjük, hogy a regény egyik hőse, András «egy vadászaton meglövi a Helén férjét (az ő vetélytársát) s bizonyos testrészeit kivágja, vizslájának dobja eledélül, aztán ezt is meglövi, hogy senkit ne vezethessen az ő nyomára». Nem tudjuk mit szól ehhez a lyrai természet ízlése. Hasonló elbánásra csak egy ponyvairódmű verselményben emlékezünk, melynek szereplői talán egy ispán, egy juhászbacso és a felesége: csak-hogy ebben a fönt említett vizsla szerepére a hütlén feleség van kárhoztatva.

A *Goromba versekben* hála az égnek, semmi gorombaságot nem veszünk észre. Nem is várható ez olyan poétai lágy kedélytől. Az egyes versekben itt-ott mutatkozó csipősség, epigrammai él stb. bátran elért volna a *Paralipomenák* idegen szabású bö köpönyege alatt, a hol mindenféle hangú és színű költemények nagy száma sorakozik egészen a sorozatot bevégező *Szanzara* czimüig, mely czimnek (a kedvelt Nirvanával együtti) jelentését a költeményből soha sem fogja megérteni a keleti regevilággal ismeretlen magyar olvasó. E csoport hozza, több szép subjectiv dala mellett, számos alkalmi darabját s gúnyos hangú verseit, melyek között kijut a rossz költőknek, a «hasért» íróknak, magokról sokat tartók-



nak stb. Lelkét nyomja a költők szegénysége és nyomorúsága: de azért zokon veszi, hogy egy költőt segélyben részesít az állam (*Segélyezett költő* 159. l.) s keserűn apostrophál: «kegyértelen művész, dicsérd az államot! fogadd alázattal kegyét: én titkon elmélázgatók.» Azon mélázgat el, vajon megérjük-e azt a kort, melyben a költő kegyre nem szorúl, mert eltartják a művei? Megérjük-e vagy nem? Isten tudja; nem egészen tőlünk függ. De azt soha sem érzük meg, hogy minden vereslőt jól eltartsanak a maga művei. Ha pedig egyik vagy másik érdemest az állam méltányol, ez az elismerés nem oly lealacsonyító kegy, melyért alázattal bókolni kellene.

*Virágnyelven* írva éppen semmit sem találunk e rovatban; valaminő gyermekeknek való verset is alig a *Gyermekversek* rovatában. Ilyeknek alkotására költőnk semmi hajlamot, vagy hivatást nem mutat. Nem bír az arra szükséges naiv könnyedséggel. A virágnyelv azt akarja jelenteni, hogy képekben, hasonlatokban igyekszik kifejezni egy-egy eszmét néhány költeményben, vagy éppen mesében, mint a minő a *Szamár* című is (72. l.). *Fordításai*, melyeket néhány német és francia költőből vett (Goethe, Heine, Bürger, Lenau, Sully Prudhomme, Beaudlaire stb.) simák, folyékonyak, s igen élvezhetők.

Ily terjedelmes gyűjtemény minőt ez a szép két kötet foglal magában, nem állhat csupa kifogástalan művekből. Számos darab maradhatott volna el, az egész értékének csökkenése nélkül, még többre ráért volna a simító kéz munkája, melyet tehetséges költőnk lelkiismeretes gonddal előbb-utóbb bizonynyal teljesít is, ha lantjától meg nem fosztja a korai halál. Így is rokonszenvűnkre és elismerésűnkre méltó az az örökség, melyet költői pályafutása emlékeül ránk hagyott. Megengedjük, hogy a mint baráti szeretettől vezérelt életírója az *Epilogban* mondja, Reviczky Gyula eldalolatlan érzései és kifejezetlen eszméi egész «zengő zibongó tengerét vitte magával a sirba»: de azt, hogy «azzal is, a mit megírt, új ösvényt tört a magyar költészetben», igazoltnak nem találjuk. Még az által, hogy egyéni fájdalmait, szenvedéseit, meghasonlását a sorssal és emberekkel, megható dalokban, többnyire tetszetős csinnal megénekelte, nem szerzett jogot arra, hogy eredetiségével tündöklőnek, új utat törőnek, s mint Koroda Pál erősíti, «a modern pessimismus első igazi nagy lyrikusának» állítsuk és elfogadjuk.